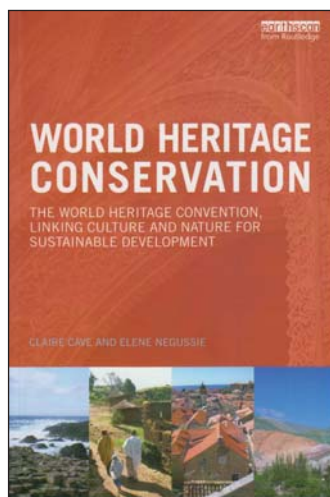

BOOK REVIEWS/ RECENZII

CLAIRE CAVE AND ELENE NEGUSSIE,
***World Heritage Conservation. The World
Heritage Convention, Linking Culture
and Nature for Sustainable Development,***
Routledge: London and New York, 2017,
300 pages, ISBN 978-0-415-72854-6*

Claire Cave și Elena Negussie, specialiști în domeniul patrimoniului cultural, sunt autoarele lucrării pe care o voi prezenta mai jos. Claire Cave a susținut teza de doctorat în zoologie la University College Dublin, Irlanda, în prezent este coordonatoarea a Programului World Heritage Management și codesigner al Programului World Heritage Conservation Distance Learning al Școlii de Arheologie a University College Dublin. Elena Negussie a susținut teza de doctorat în geografie la Trinity College Dublin, Irlanda, iar din anul 2014 este managerul unui sit înscris în Lista patrimoniului mondial – Orașul hanseatic Visby, regiunea Gotland, Suedia.

Cartea oferă o analiză generală a Convenției UNESCO privind protecția patrimoniului cultural și natural (Paris, 1972) dintr-o perspectivă multidisciplinară. Această convenție a devenit unul dintre cele mai de succes instrumente ale ONU, prin intermediul căruia se promovează atât diplomația culturală, cât și politici și instrumente de protejare eficientă a moștenirii culturale și naturale. În acest context, pe lângă multitudinea de lucrări publicate

* Acest studiu a fost realizată în cadrul proiectului „Preservation by development of sustainable strategies for a better protection of the UNESCO World Heritage Sites from Romania” (<http://archaeoheritage.ro/hero/>), susținut de Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS) – Unitatea Executivă pentru Finanțarea Învățământului Superior, Cercetării, Dezvoltării și Inovării (UEFISCDI), PN-III-P4-ID-PCE-2016-0737 și implementat sub auspiciile Institutului de Arheologie al Academiei Române, Filiala Iași.

la acest subiect, era necesară o lucrare care să analizeze complex prevederile Convenției și implementarea lor de către statele care au aderat la acest tratat internațional.

Lucrarea este împărțită în nouă compartimente, fiind susținută de o prefață, o introducere, figuri, tabele, o listă bibliografică impresionantă și un indice, care asigură un acces mai rapid la diversele subiecte dezbătute.

În *Prefață* (p. ix-xi) autoarele discută câteva fenomene globale care au marcat lumea postbelică. Unul dintre ele este internaționalismul, care a devenit un principiu al relațiilor internaționale după a doua conflagrație mondială. Al doilea este multiculturalismul, care se manifestă diferit mai ales în ultimii ani, cum ar fi prin ieșirea Marii Britanii din Uniunea Europeană sau ieșirea SUA din Acordul ONU de la Paris. Totodată, în ultimele decenii crește rolul și importanța pe plan internațional a domeniului moștenirii culturale atât în ce privește protecția patrimoniului, educația, dezvoltarea durabilă, cât și în ce privește asigurarea securității globale, regionale și locale. În acest context, autoarele menționează experiența Universității Naționale din Irlanda, unde în 2012 a fost lansat un program de formare la distanță în domeniul conservării patrimoniului mondial, de unde a venit și ideea acestei cărți.

Introducere în conservarea patrimoniului mondial (p. 1-14) este un istoric al *Convenției privind protecția patrimoniului cultural și natural* (Paris, 1972)¹ și al ideii de universalizare a conceptului de conservare a moștenirii și de asumare a responsabilității colective față de acest domeniu. Autoarele observă corect că această convenție este unul dintre cele mai populare și mai promovate tratate internaționale, fiind semnată până în prezent de 193 de state și fiind utilizată ca un instrument internațional de protecție și promovare a patrimoniului cultural și natural. „Fenomenul patrimoniului mondial” apare imediat după Al Doilea Război Mondial, în contextul lansării ONU și al încercărilor de a crea o platformă globală de asigurare a păcii în lume. Deși conceptele de conservare și restaurare sunt mai vechi, eforturile de a construi un sistem internațional de protecție încep în perioada interbelică. Realizarea acestor intenții a fost posibilă, în mare parte, datorită organizațiilor specializate, printre care cel mai important rol îl are UNESCO, susținute de forumuri internaționale specializate – Uniunea Internațională pentru Conservare a Naturii (IUCN) și Consiliul Internațional al Monumentelor și Siturilor (ICOMOS). Odată cu adoptarea Convenției (1972), protecția moștenirii culturale și naturale capătă o dimensiune universală, ceea ce a condus la crearea unui sistem de protecție mondial. Autoarele reușesc să treacă în revistă atât cele mai importante etape, cât și schim-

¹ În continuare, Convenția.

bări ale paradigmelor de abordare a domeniului: de la o abordare strict profesională la una comunitară sau de la o abordare legată de trecut la una privind securitatea lumii contemporane și rolul politicilor de protejare a patrimoniului în construcția unor societăți durabile. Totodată, autoarele evidențiază faptul că protecția patrimoniului mondial este un domeniu pluridisciplinar. Doar o astfel de abordare garantează măsuri adecvate și politici reușite de protecție și de păstrare a moștenirii culturale și naturale pentru generațiile viitoare. Salutabil este faptul că autoarele menționează discuțiile și tendințele actuale privind necesitatea unei legături mai strânse între domeniile cultură și natură, deoarece doar o abordare integrală poate asigura o conservare adecvată și durabilă. Și eu susțin plenar ideea – *cultura este natură și natura este cultură*; cultura nu poate exista fără natură, iar acolo unde cultura se intersectează cu natura, valoarea locului se dublează. În acest context, autoarele evidențiază faptul că SUA a jucat un rol important în anii 1960 în schimbarea paradigmei globale privind legătura dintre patrimoniul cultural și cel natural.

Capitolul 1, *World Heritage and sustainable development* (p. 15-44), este o trecere în revistă a istoricului construcției sistemului UNESCO, al instrumentelor internaționale privind protecția patrimoniului cultural și natural. Pe lângă Convenția din 1972, există un șir de acorduri, decizii, rezoluții și recomandări internaționale care constituie un sistem de instrumente internaționale menit să protejeze moștenirea culturală și naturală universală. Autoarele aduc mai multe exemple ale practicilor și implicațiilor UNESCO în salvarea siturilor culturale și naturale, de exemplu în Egipt sau Sudan. Adoptarea Convenției a fost urmată de elaborarea și aprobarea unor acte care au facilitat înțelegerea prevederilor și a modului în care acestea trebuie aplicate în practică de statele care au aderat la acest tratat internațional. Unul dintre primele și cele mai importante documente aprobate de Comitetul pentru Patrimoniul Mondial a fost *Ghidul operațional pentru implementarea Convenției privind protecția patrimoniului cultural și natural*.

Autorii recunosc faptul că, deși de-a lungul activității sale Comitetul pentru Patrimoniul Mondial a devenit un organ politizat, spiritul Convenției și misiunea ei de protecție a moștenirii culturale și naturale s-au păstrat. Mai mult, acest spirit a devenit parte a strategiilor ONU de dezvoltare durabilă, iar UNESCO – una dintre cele mai importante structuri ale acestui sistem global. În acest context, autorii discută despre conceptul „dezvoltare durabilă”. Cred că era binevenită o discuție privind locul patrimoniului cultural și natural în conceptul dezvoltării durabile globale, regionale sau locale. Din anii 1950 până în prezent s-a creat un cadru normativ internațional destul de vast, care cuprinde și domeniul culturii. Autorii au trecut în revistă cele mai importante

convenții în domeniul cultural care permit o mai bună înțelegere a domeniului discutat în lucrare.

În capitolul 2, *Defining World Heritage* (p. 45-75), se revine la conceptul „patrimoniul mondial” pentru a dezbate câteva concepte esențiale ale Convenției: *valoarea universală a patrimoniului, reprezentativitatea, diversitatea, integritatea și autenticitatea*. Autoarele pornesc de la faptul că patrimoniul cultural, în general, și cel mondial, în special, sunt construcții sociale, doar că dimensiunile și percepțiile sunt diferite. Dar, evidențiază faptul că monumentele și siturile trebuie abordate din perspectiva peisajului, ceea ce înseamnă, în viziunea autoarelor, trecerea de la universalismul modern la relativismul postmodern. În acest context, sunt menționate publicațiile din seria de carte ICOMOS, care au facilitat înțelegerea și dezvoltarea necesităților de protejare a patrimoniului la nivel internațional.

În ultimii ani, tot mai mult se discută despre patrimoniul cultural ca parte componentă a drepturilor omului. Autoarele au trecut în revistă și acest aspect, considerând că *Declarația universală a diversității culturale* (UNESCO, 2001) poate fi considerată un echivalent al *Declarației universale a drepturilor omului* (ONU, 1948), deoarece atât ONU, cât și UNESCO depun eforturi considerabile pentru menținerea păcii și îndeamnă la reconciliere acolo unde apar conflicte între comunități, popoare și state. Totodată, în acest capitol, într-un mod foarte reușit autoarele descriu esența celor mai importante aspecte ale definiției patrimoniului mondial – valoarea universală, criteriile culturale și naturale, autenticitatea, integritatea, descrierea valorii universale și analiza comparativă, tipologiile patrimoniului mondial (cultural, natural și mixt), peisajele culturale, delimitarea proprietăților culturale și zonele-tampon, siturile în serie și transnaționale. Acest capitol pare a fi unul mai mult tehnic, dar este foarte important pentru o mai bună înțelegere a definirii patrimoniului cultural și natural mondial și pentru aplicarea prevederilor Convenției.

Capitolul 3, *Governing World Heritage* (p. 76-104), face o descriere a actorilor implicați în managementul patrimoniului mondial de la nivelul național până la cel internațional. Autoarele prezintă rolul tuturor actorilor implicați în procesele de luare a deciziilor privind nominalizarea siturilor în Lista patrimoniului mondial și managementul acestor bunuri. Astfel, se analizează succesiv rolul statelor semnatare ale Convenției (Paris, 1972), al Comitetului pentru Patrimoniul Mondial al UNESCO, al Centrului Patrimoniului Mondial al UNESCO, al organizațiilor consultative – ICCROM, ICOMOS și IUCN. Totodată, se descriu etapele acestui proces, sesiunile ordinare ale Comitetului pentru Patrimoniul Mondial, Adunarea generală a statelor semnatare ale Convenției, participarea părților interesate, rolul comunităților locale etc. La finalul capi-

tolului, se discută despre condițiile unei bune guvernări a patrimoniului mondial în vederea unei dezvoltări durabile. Un subiect foarte important, dar modest discutat, este politizarea excesivă a domeniului patrimoniului mondial și impactul negativ al acestui lucru asupra politicilor de protecție. Autoarele însă rămân optimiste și consideră că aplicarea principiilor unei bune guvernări a patrimoniului mondial este un imperativ actual, care poate contribui la dezvoltarea durabilă a comunităților de pe glob.

Capitolul 4, *Implementing the World Heritage Convention* (p. 105-135), descrie sistemul de implementare a Convenției (1972) și evidențiază rolul *Ghidului operațional*, care explică procedurile și etapele de înscriere a unui bun în Lista patrimoniului mondial sau în Lista patrimoniului mondial în pericol. Totodată, se arată locul și rolul etapelor de raportare și de monitorizare a siturilor deja înscrise. Ținând cont de faptul că implementarea prevederilor Convenției și înscrierea siturilor în Lista patrimoniului mondial cad în sarcina fiecărui stat membru, autoarele discută necesitatea îmbunătățirii situației reprezentativității statelor în această listă, deoarece există o diferență între numărul siturilor culturale și al siturilor naturale înscrise în Lista patrimoniului mondial, dominând cele culturale. Unele state semnatare ale Convenției nu au înscris niciun sit, printre ele se numără și Republica Moldova. Cred că era binevenită o discuție mai largă la acest subiect și o încercare de a stabili cauzele acestui fenomen. În partea a doua a capitolului, autoarele discută un șir de aspecte la fel de importante în procesul implementării Convenției: Lista tentativă, studiile tematice și comparative, elaborarea dosarului de înscriere, strategia globală, siturile în serie etc. Se încheie capitolul cu o scurtă dar foarte importantă problemă – programele maritime și peisajele maritime, care sunt modest reprezentate în Lista patrimoniului mondial.

Capitolul 5, *Using World Heritage* (p. 136-163), tratează subiecte ca: valoarea patrimoniului mondial din punct de vedere economic, patrimoniul în calitate de capital, câștigul economic etc. Valorificarea acestei moșteniri necesită o schimbare a paradigmei, schimbarea priorităților sociale, motivarea pentru înscrierea bunurilor în Lista patrimoniului mondial. Totodată, valorificarea acestui patrimoniu necesită respectarea unui șir de reguli, deoarece nu trebuie să fie în detrimentul protejării și al transmiterii altor generații. În acest context, autoarele descriu diverse aspecte ale politicilor, principii ale valorificării economice bazate pe durabilitate. Ele explică cum pot fi identificate elementele durabilității, cum pot fi ele măsurate etc. Astfel, sunt abordate, la general, câteva aspecte ale turismului cultural, ale ecoturismului și ale turismului în rețea ca domenii ale unei dezvoltări durabile, mai ales acolo unde siturile culturale sunt locuite. În majoritatea cazurilor, autoarele aduc exemple, ceea ce ajută cititorul

să înțeleagă mai bine aspectele abordate. Mai ales, atunci când în discuție sunt siturile sacre, multe dintre ele având nu numai un specific cultural și natural aparte, dar și un regim de vizitare diferit.

În capitolul 6, *Managing World Heritage* (p. 164-191), se abordează diverse aspecte ale managementului patrimoniului mondial, pornind de la etapa de planificare, obligațiile semnatarilor Convenției etc. În ultimii ani, tot mai mult se pune accent pe rolul participării comunităților la protecția, valorificarea și promovarea patrimoniului mondial. Autoarele consideră că monitorizarea statutului de conservare/protejare a patrimoniului mondial este unul dintre cele mai reușite rezultate ale Convenției. Deși, se cunoaște faptul că multe state trimit către Centrul Patrimoniului Mondial al UNESCO rapoarte formale privind statutul siturilor incluse în Lista patrimoniului mondial. Consider că această problemă merita o dezbatere mai largă, deoarece raportarea formală conduce la elaborarea unor statistici eronate, care nu reflectă starea reală a siturilor înscrise în Lista patrimoniului mondial. Partea a doua a capitolului 6, în același stil sintetic, prezintă diverse aspecte ale unui management adaptiv și eficient sau care sunt efectele unui management tradițional. Se amintește despre rolul important al finanțării domeniului dat, al regimului de proprietate, al legislației, despre factorii externi, extragerea resurselor etc. – factori care doar luați împreună pot garanta un management adecvat. Cred că și în acest capitol unele teme trebuiau mai pe larg analizate, mai ales efectele lor asupra patrimoniului mondial.

Capitolul 7, *Creating conservation capacities* (p. 192-219), abordează un șir de aspecte privind asistența internațională și cooperarea între state și instituții, realizarea programelor, a strategiilor și a activităților ce vizează patrimoniul mondial. Din start autoarele evidențiază necesitatea consolidării capacităților și a solidarității internaționale pentru implementarea Convenției și construcția unui sistem adecvat de protejare a patrimoniului mondial. Un rol aparte în implementarea acestor cerințe revine educației și instruirii atât a specialiștilor în domeniile patrimoniului cultural, cât și a tuturor cetățenilor, deoarece, așa cum am menționat mai sus, patrimoniul cultural și natural este un domeniu universal și responsabilitatea pentru protejarea acestuia și transmiterea sa generațiilor viitoare este una colectivă. Această atitudine responsabilă este formată prin educație, care trebuie să aibă loc pe tot parcursul vieții. Autoarele amintesc și despre rolul ONG-urilor și al sectorului privat în procesele de instruire, protejare și promovare. Relativ la implementarea diverselor activități în domeniul patrimoniului mondial, autoarele descriu câteva instrumente internaționale de finanțare în domeniul patrimoniului mondial – World Heritage Fund, World Wildlife Fund, World Monuments Fund, Global Heritage Fund, African World Heritage Fund. La finalul capitolului autoarele discută

UN Millenium Developments Goals (obiectivele de dezvoltare ale mileniului ale ONU), care vizează și patrimoniul cultural și natural ca domeniu important pentru dezvoltarea durabilă.

Capitolul 8, *Endangered heritage* (p. 219-250), reflectă asupra patrimoniului pe cale de dispariție. Autoarele discută despre activități nedurabile sau conflicte internaționale care pun siturile mondiale în situații periculoase. Unele probleme țin de mediul natural, de schimbările climaterice, de poluare etc. Altele țin de conflictele sociale și militare, care au impact distructiv asupra patrimoniului în mod tangențial sau intenționat, cum s-a întâmplat în ultimii ani în Afganistan, Congo, Irac, Siria etc. De aceea, un domeniu actual pentru comunitatea internațională este patrimoniul mondial aflat în pericol. În acest context se înscrie și decizia din martie 2017 a Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite, care a adoptat Rezoluția 2347 (2017) privind rolul patrimoniului cultural în menținerea păcii și securității internaționale. Irina Bokova, directorul general al UNESCO, a declarat că distrugerea deliberată a patrimoniului este o crimă de război și că atacul asupra patrimoniului a devenit o tactică de război și o strategie de purificare culturală. Prin urmare, apărarea patrimoniului cultural este mai mult decât o chestiune culturală, este un imperativ de securitate, inseparabil de apărarea vieții umane. Armele nu sunt suficiente pentru a învinge extremismul violent. Construirea păcii necesită cultură, educație, prevenire și patrimoniu. Autoarele au dreptate când afirmă că doar cooperarea internațională este cheia succesului în protejarea patrimoniului mondial. În același timp, ele evidențiază șirul de riscuri și pericole cu care se confruntă astăzi societățile, cum ar fi comerțul ilegal. Este foarte important ca autoritățile statelor în parteneriat cu organizațiile internaționale să identifice aceste pericole și să dezvolte managementul riscurilor, care ar reduce impactul negativ al dezastrelor naturale și al acțiunilor ilegale asupra patrimoniului cultural și natural. Deși este tratată în partea finală a capitolului, într-o formă rezumativă, este important că autoarele au atins tema relației dintre sărăcie și patrimoniul mondial. Deseori siturile culturale și naturale suferă foarte mult din cauza sărăciei populației locale. Or, reducerea sărăciei, educația populației, creșterea bunăstării și a securității cetățenilor schimbă atitudinea lor față de moștenirea culturală și naturală.

Capitolul 9, *Towards a holistic approach* (p. 251-264), este un capitol de concluzii, care analizează reușitele și erorile procesului de implementare a Convenției (1972), precum și potențialul acestui tratat internațional în dezvoltarea durabilă a resurselor culturale și naturale. Autoarele repetă și la final necesitatea abordării pluridisciplinare și a cooperării internaționale pentru a reuși să protejăm și să transmitem moștenirea culturală și naturală universală generațiilor viitoare. Totodată, considerând fenomenele negative care afectează

patrimoniul mondial, este nevoie de o mai mare credibilitate atât din partea statelor, cât și a organizațiilor internaționale.

Lucrarea recenzată prezintă o abordare integrală a patrimoniului cultural și natural, așa cum stabilește Convenția, deși din 1972 până astăzi, deseori domeniul moștenirii culturale și cel al patrimoniului natural au fost abordate separat sau în paralel. Metoda sintezei și cea a prezentării laconice a subiectelor discutate fac ca această lucrare să fie ușor de parcurs și contribuie la o mai bună înțelegere a domeniului protecției patrimoniului cultural și natural la nivel internațional. Cred că autoarele cărții și-au atins scopul de a face o analiză multidisciplinară a modului în care *Convenția privind protecția patrimoniului mondial și natural* (1972) este implementată timp de peste 45 de ani. Această carte este recomandată nu doar experților sau studenților care fac studii în domeniul patrimoniului cultural și natural, dar și politicienilor și funcționarilor publici care trebuie să înțeleagă mai bine acest domeniu pentru a elabora și a implementa politici în concordanță cu tendințele actuale. Cu atât mai mult, cu cât protecția moștenirii culturale și naturale este o responsabilitate colectivă.

Sergiu MUSTEAȚĂ